

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته مهندسی کشاورزی

گرایش اقتصاد کشاورزی

اثرهزینه تحقیقات بخش کشاورزی بر فقر روستایی ایران

استاد راهنما :

دکتر محمد رضا زارع مهرجردی

استاد (استادان) مشاور :

دکتر حسین مهربانی بشرآبادی

دکتر کوهسار خالدي

مؤلف :

سمیرا سرایلو

دی ۱۳۸۹

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط درجه کارشناسی ارشد به

گروه اقتصاد کشاورزی

دانشکده کشاورزی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

دانشجو: سمیرا سرایلو

استاد راهنما: دکتر محمد رضا زارع مهرجردی

اساتید مشاور: دکتر حسین مهرابی بشرآبادی

دکتر کوهسار خالدی

داور: دکتر حمیدرضا میرزایی خلیل آبادی

نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر شهرام پورسیدی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

تقدیم به :

پدرم که درس زندگی و تلاش را از همت والای او آموختم و

هر چه هست پس از دوست از اوست.

مادرم که اولین اسطوره مهر و محبت در زندگیم بوده است.

تشکر و قدردانی :

سپاس تراست که درهای دانش را با سرانگشت پروردگاریت بر ما گشودی و سپاس خداوندی را که برای ما زیبایی آفرینش را عطا کرده است.

در آغاز صمیمانه از زحمات بی دریغ جناب آقای دکتر زارع مهرجردی که با نهایت لطف خود در راهنمایی اینجانب همت به خرج دادند و با حوصله اوقات گرانبهای خود را در اختیارم گذاشتند تشکر می‌نمایم و نقش والای ایشان را در ارتقای سطح علمی تحقیق حاضر ارج می‌نهم.

از استادان ارجمند جناب آقای دکتر حسین مهرابی بشر آبادی و دکتر کوهسار خالدی که مشاوره این پایان‌نامه را تقبل نمودند و با راهنمایی‌های ارزنده خود مرا در پیمودن راه یاری نمودند و با نکته بینی با ظرافت خود، ضعف و نارسایی را یادآوری نمودند و جهت حل آن‌ها پیشنهادات ارزنده ای ارائه نمودند، کمال تشکر را دارم.

همچنین از جناب آقای دکتر میرزایی خلیل آبادی که داوری پایان‌نامه اینجانب را بر عهده داشتند سپاسگزارم.

لازم است از دوستان عزیزم که در مراحل اجرای پایان‌نامه مرا از راهنمایی و کمک‌های بی‌دریغشان محروم نساختند سپاسگزارم.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از وجود شمع پر فروغ که هستی ام شور و نور از حضورشان دارد، پدر و مادر عزیزم که بی حمایت های آنان پیگیری طریق دانشجویی نا ممکن می‌نمود صمیمانه سپاسگزاری کنم.

چکیده

بخش کشاورزی ابزار قوی برای کشورهای در حال توسعه (از جمله ایران) به شمار می‌رود و توسط آن به رشد و توسعه اقتصادی دست یابند. همچنین رشد تولید در این بخش موجب کاهش فقر در این کشورها گردیده است. از طرفی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ارزش افزوده کشاورزی، هزینه‌های دولت در این بخش است.

مطالعه حاضر، با هدف تعیین اثر تحقیقات بخش کشاورزی بر فقر روستایی انجام شده است. در راستای نیل به این هدف، ابتدا با استفاده از آمارهای سری زمانی برای دوره (۱۳۸۶-۱۳۵۰) سیستم معادلاتی از متغیرهای تأثیرگذار بر فقر روستایی معرفی گردید. سیستم معادلات مذکور شامل توابع فقر روستایی، قیمت خوراکی‌ها، ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی بوده است. به منظور تعیین استراتژی برآورد توابع، آزمون اریب هم‌زمانی (هاسمن) و تست قطری بودن ماتریس وارینانس و کواریانس جملات پسماند انجام گرفت و با توجه به نتایج آزمون‌های مذکور معادلات موجود در سیستم به روش حداقل مربعات سه مرحله‌ای (۳SLS) برآورد گردید. بدین منظور در مرحله اول معادلات به طور جداگانه به روش حداقل مربعات دو مرحله‌ای (۲SLS) تخمین زده شدند و مشکلات خودهمبستگی بین متغیرها برطرف گردید. همچنین تأثیر نهایی هزینه تحقیقات بخش کشاورزی بر فقر روستایی از طریق محاسبه کشش جزئی محاسبه شد.

در نهایت از کل سیستم نتیجه گرفته شد که افزایش هزینه تحقیقات بخش کشاورزی موجب افزایش ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی و در نهایت کاهش فقر مطلق روستایی گردید. بنابراین تحقیقات کشاورزی بهره‌وری کشاورزی را بهبود می‌بخشد و به طور مستقیم درآمد کشاورزان را افزایش می‌دهد و به ایجاد امکانات شغلی بیشتر در ناحیه‌های روستایی برای مردم فقیر کمک می‌کند همچنین تولیدات کشاورزی را افزایش می‌دهد و قیمت خوراکی‌ها را پایین می‌آورد و اجازه می‌دهد مردم فقیر غذای بیشتری با قیمت پایین‌تر بخرند.

بنابراین پیشنهاد می‌گردد دولت، افزایش هزینه تحقیقات کشاورزی و گسترش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را به منظور افزایش تولیدات کشاورزی در برنامه‌های توسعه این بخش و کاهش فقر مورد توجه جدی قرار دهد.

کلید واژگان: هزینه تحقیقات، بخش کشاورزی، فقر روستایی، ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار.....
فصل اول: کلیات و مفاهیم	
۳	۱-۱- مقدمه.....
۴	۲-۱- بیان مسئله.....
۸	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۸	۴-۱- فرضیه های تحقیق.....
۹	۵-۱- کلیات و مفاهیم.....
۹	۱-۵-۱- تعریف فقر.....
۱۱	۲-۵-۱- انواع فقر.....
۱۲	۳-۵-۱- تعریف خط فقر.....
۱۳	۴-۵-۱- فقر روستایی.....
۱۴	۵-۵-۱- دارایی های فقرای روستایی.....
۱۶	۶-۵-۱- منشأ پدیده فقر روستایی.....
۱۷	۷-۵-۱- سیاست های لازم برای کاهش فقر روستایی.....
۲۱	۸-۵-۱- وضعیت فقر در دنیا و ایران.....
۲۲	۹-۵-۱- مبارزه با فقر و محرومیت در جهان.....
۲۳	۱۰-۵-۱- هزینه های دولت در بخش کشاورزی.....

فصل دوم: مروری بر منابع

- ۲-۱- مقدمه ۲۴
- ۲-۲- مطالعات انجام گرفته در داخل کشور ۲۴
- ۲-۳- مطالعات انجام گرفته در خارج کشور ۲۸
- ۲-۴- جمع بندی ۳۹

فصل سوم: مواد و روش ها

- ۳-۱- مقدمه ۴۰
- ۳-۲- خط فقر و روش های اندازه گیری آن ۴۱
- ۳-۲-۱- روش محاسبه خط فقر مطلق ۴۳
- ۳-۲-۲- تعیین خط فقر غذایی مطلق بر اساس روش تغذیه مناسب ۴۴
- ۳-۲-۳- تعیین خط فقر مطلق بر اساس روش پثویان ۴۶
- ۳-۲-۴- روش محاسبه خط فقر نسبی ۴۸
- ۳-۳- روش های محاسبه میزان فقر ۴۹
- ۳-۳-۱- روش محاسبه میزان فقر مطلق ۴۹
- الف- نسبت سرشمار ۴۹
- ب- شاخص پایداری فقر PSI ۵۰
- ۳-۳-۲- روش محاسبه میزان فقر نسبی ۵۰
- ۳-۴- مدل های اقتصاد سنجی ۵۲
- ۳-۴-۱- مدل های رگرسیونی ۵۳
- الف- مدل های رگرسیونی تک معادله ای ۵۳

- ب- مدل‌های رگرسیونی چند معادله ای ۵۳
- ۳-۴-۲- روش‌های برآورد مدل‌های رگرسیونی ۵۳
- الف- روش متغیرهای ابزاری (IV) ۵۴
- ب- روش حداقل مربعات دو مرحله ای (2SLS) ۵۵
- ۳-۴-۳- سیستم معادلات هم‌زمان ۵۵
- ۳-۵- مسأله شناسایی ۵۶
- ۳-۶- روش‌های برآورد معادلات هم‌زمان ۵۷
- الف- روش حداقل مربعات سه مرحله ای (3SLS) ۵۷
- ب- روش حداکثر درست‌نمایی با اطلاعات کامل (FIML) ۵۷
- ۳-۷- روش تحقیق ۵۸
- ۳-۷-۱- فرم ساختاری سیستم معادلات هم‌زمان ۵۸
- ۳-۷-۲- تأثیرات نهایی مخارج تحقیقات بر فقر ۶۱
- ۳-۷-۳- منابع آماری داده‌ها ۶۱
- ۳-۷-۴- مراحل برآورد سیستم معادلات هم‌زمان ۶۲
- ۳-۸- آزمون‌های آماری ۶۵
- ۳-۸-۱- آزمون هم‌زمانی سیستم ۶۵
- ۳-۸-۲- آزمون ماتریس واریانس- کواریانس جملات پسماند ۶۵

فصل چهارم: نتایج و بحث

- ۴-۱- مقدمه ۶۶
- ۴-۲- وضعیت متغیرهای تحقیق ۶۷

- ۶۷-۱-۲-۴ متغیر فقر مطلق روستایی.....
- ۶۸-۲-۲-۴ متغیر قیمت خوراکی ها.....
- ۶۹-۳-۲-۴ متغیر متوسط درآمد خانوارهای روستایی.....
- ۷۰-۴-۲-۴ متغیر ضریب جینی روستایی.....
- ۷۱-۵-۲-۴ متغیر ارزش افزوده زیر بخش های زراعی و باغی و دامی.....
- ۷۲-۶-۲-۴ متغیر درآمد ناخالص ملی (سرانه).....
- ۷۳-۷-۲-۴ متغیر جمعیت.....
- ۷۵-۸-۲-۴ متغیر قیمت جهانی محصولات کشاورزی.....
- ۷۶-۹-۲-۴ متغیر سطح زیر کشت سالانه.....
- ۷۶-۱۰-۲-۴ متغیر نیروی کار شاغل زیر بخش های زراعی و باغی و دامی.....
- ۷۷-۱۱-۲-۴ متغیر موجودی سرمایه زیر بخش های زراعی و باغی و دامی.....
- ۷۸-۱۲-۲-۴ متغیر هزینه تحقیقات کشاورزی.....
- ۷۹-۱۳-۲-۴ متغیر نرخ باسوادی روستاییان.....
- ۸۱-۳-۴ نتایج آزمون های آماری.....
- ۸۱-۱-۳-۴ آزمون هم زمانی سیستم معادلات هم زمان.....
- ۸۳-۴-۴ تجزیه و تحلیل مدل های برآورد شده.....
- ۸۳-۱-۴-۴ نتایج حاصل از برآورد معادلات سیستم به روش ۲SLS.....
- ۸۳-الف- برآورد معادله فقر روستایی.....
- ۸۴-ب- برآورد معادله قیمت خوراکی ها.....
- ۸۴-ج- برآورد معادله ارزش افزوده زیر بخش زراعی و باغی و دامی.....

۸۶	۴-۴-۲- نتایج حاصل از برآورد معادلات به روش ۳SLS.....
۹۱	۴-۵- تأثیر نهایی هزینه تحقیقات بر فقر روستایی.....
۹۳	۴-۶- خلاصه نتایج.....
۹۵	۴-۷- پیشنهادات سیاستی.....
۹۷	مآخذ.....

فهرست جداول

صفحه	جدول
۴۵	جدول ۳-۱: الگوی پیشنهادی تغذیه ایران (تغذیه مناسب).....
۵۹	جدول ۳-۲: متغیرهای برون زای موجود در سیستم.....
۵۹	جدول ۳-۳: متغیرهای درون زای موجود در سیستم.....
۷۴	جدول ۴-۱: تغییرات جمعیت نقاط روستایی کشور (۸۶-۱۳۵۰).....
۸۱	جدول ۴-۲: نتایج آزمون هم زمانی بین معادلات ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی و قیمت خوراکی ها.....
۸۲	جدول ۴-۳: نتایج آزمون هم زمانی بین معادلات قیمت خوراکی ها و فقر روستایی.....
۸۲	جدول ۴-۴: نتایج آزمون هم زمانی بین معادلات ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی و فقر روستایی.....
۸۳	جدول ۴-۵: نتایج برآورد معادله فقر به روش 2SLS
۸۴	جدول ۴-۶: نتایج برآورد معادله قیمت خوراکی ها به روش 2SLS
۸۴	جدول ۴-۷: نتایج برآورد معادله ارزش افزوده زیر بخش زراعی و باغی و دامی به روش 2SLS
۸۵	جدول ۴-۸: نتایج آزمون قطری بودن ماتریس واریانس - کواریانس پسماندها.....
۸۶	جدول ۴-۹: نتایج برآورد معادلات به روش 3SLS
۹۱	جدول ۴-۱۰: کشش برآورد شده فقر روستایی.....

فهرست نمودارها

نمودار	صفحه
نمودار ۴-۱- روند تغییرات میزان فقر مطلق روستایی (۸۶-۱۳۵۰).....	۶۸
نمودار ۴-۲- روند تغییرات شاخص قیمت خوراکی ها (۸۶-۱۳۵۰).....	۶۹
نمودار ۴-۳- روند تغییرات متوسط درآمد خانوارهای روستایی به قیمت ثابت (۸۶-۱۳۵۰).....	۶۹
نمودار ۴-۴- روند تغییرات ضریب جینی روستایی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۱
نمودار ۴-۵- روند تغییرات ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۲
نمودار ۴-۶- روند تغییرات درآمد ناخالص ملی به قیمت ثابت (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۳
نمودار ۴-۷- روند تغییرات متغیر جمعیت (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۴
نمودار ۴-۸- روند تغییرات متغیر قیمت جهانی محصولات کشاورزی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۵
نمودار ۴-۹- روند تغییرات سطح زیر کشت سالانه (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۶
نمودار ۴-۱۰- روند تغییرات نیروی کار زیر بخش زراعی و باغی و دامی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۷
نمودار ۴-۱۱- روند تغییرات موجودی سرمایه زیربخش های زراعی، باغی و دامی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۸
نمودار ۴-۱۲- روند تغییرات تحقیقات کشاورزی (۸۶-۱۳۵۰).....	۷۹
نمودار ۴-۱۳- روند تغییرات نرخ باسوادی روستاییان (۸۶-۱۳۵۰).....	۸۰

فصل اول

کلیات و مفاهیم

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱-۱- مقدمه

همان طور که از عنوان پایان نامه مشخص می‌باشد دو مقوله تحقیقات بخش کشاورزی و فقر روستایی در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. هدف اصلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی و در نتیجه رهایی از فقر و عقب ماندگی است. برای رسیدن به این هدف با توجه به این که کشاورزی می‌تواند از طریق ایجاد مازاد اقتصادی، تأمین ارز خارجی برای واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای و عرضه مواد اولیه مورد نیاز بخشی از صنایع، جریان رشد و توسعه اقتصادی را تسهیل و تسریع کند از اولویت ویژه‌ای برخوردار است.

بخش کشاورزی در اقتصاد ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و با دارا بودن حدود ۱۴ درصد تولید ناخالص داخلی و حدود ۲۳ درصد نیروی شاغل اهمیت ویژه‌ای دارد و یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور است که به دلایل مختلفی از جمله ریسک پذیری بالای آن، فقر کشاورزان و عدم توانایی سرمایه‌گذاری زیربنایی توسط بخش خصوصی برای ادامه حیات خود محتاج به سرمایه‌گذاری‌ها و هزینه‌های زیربنایی دولت در این بخش است و با وجود این که بخش کشاورزی پس از انقلاب به عنوان محور توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور مطرح شده و می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در فرایند توسعه اقتصادی از طریق افزایش تولید ناخالص ملی و درآمدهای صادراتی کشور داشته باشد، اما حمایت‌های به عمل آمده از آن، توسط دولت در قیاس با دیگر بخش‌های اقتصادی کافی نبوده است (هادیان، ۱۳۸۱).

همچنین در روند رشد و توسعه اقتصادی- اجتماعی جامعه، توجه به عدالت اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است و مسلماً برای رسیدن به توسعه پایدار چاره‌ای جز فقرزدایی نیست. زیرا آسیب‌پذیری فرد در جامعه دارای پیامدهای اقتصادی منفی است که کل جامعه را تحت تأثیر قرار خواهد داد (صامتی و کرمی، ۱۳۸۳). بنابراین تحقیقات بخش کشاورزی و اثر آن بر فقر روستایی موضوع مهم و کاملاً جدیدی است که تا به حال مطالعات محدودی در مورد آن در ایران انجام شده است.

با توجه به این نکته در این پایان نامه، سعی بر آن است که عوامل مؤثر بر فقر روستایی مورد بررسی قرار گرفته و در کنار آن به معرفی شاخص‌های فقر پرداخته شود و در نهایت اثر تحقیقات بخش کشاورزی بر فقر روستایی مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۲- بیان مسئله

پدیده فقر، معضلی است که کلیه جوامع بشری در تمامی دوران به نوعی با آن روبرو بوده اند و پدیدار شدن آن به یک باره در یک مقطع خاص نبوده است. همزمانی فقر و غنا در زمان‌های مختلف حاصل شکل‌گیری و تحولات تدریجی نظام‌های موجود جوامع در طول تاریخ بوده است. این امر معضلات اجتماعی و اقتصادی مختلفی را در ابعاد مختلف برای جوامع به همراه داشته است. چرا که این پدیده خود نمودی از توسعه‌نیافتگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قلمداد می‌شود (زیبایی، شوشتریان، ۱۳۸۶).

در شرایط کنونی ۲۰ درصد جمعیت دنیا (۱/۲ میلیارد نفر) در زیر خط فقر (درآمد یک دلار در روز) زندگی می‌کنند. ۷۰ درصد این افراد فقیر در مناطق روستایی و از این میان حدود ۹۰ درصد آن‌ها در آسیا و جنوب صحرای آفریقا ساکن بوده و زندگی می‌نمایند (خالدی، ۱۳۸۴).

مبحث فقر، بیشتر از آن جهت اهمیت دارد که حیات اجتماعی را به خطر می‌افکند و کرامت انسانی را تهدید می‌کند. در عمل، جهان امروزی به طور مرتب با این پدیده مواجه است و در حالی که هدف اصلی جامعه بشری حفظ شرافت و عزت نفس انسان‌هاست. فقر مادی و به همراه آن فقر فرهنگی، افراد را در برابر یکدیگر و یا حتی ملت‌ها را در برابر یک ملت یا گروهی از ملت‌ها به ذلت می‌کشاند (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۷۹).

نتایج مطالعاتی که در ۶۴ کشور در حال توسعه صورت گرفته است، حاکی از این است که از ۱/۱۴ میلیارد نفر جمعیت روستایی این کشورها قریب به ۷۵ درصد آن‌ها در زیر خط فقر به سر می‌برند. شرایط و مقتضیات و امکانات حاکم بر روستاها و نگرش خاص از زندگی و رفاه در جوامع روستایی این مناطق را از مناطق شهری بالاخص از دیدگاه مربوط به فقر و محرومیت متفاوت ساخته است. درآمد روستاییان و نوسانات آن که متأثر از ساختارهای تولید و مقتضیات کشاورزی است از عوامل عمده‌ای به شمار می‌رود که بر فقر روستایی تأثیرگذار است. روستاییان کشورهای در حال توسعه عمدتاً "به فعالیت‌های کشاورزی، یا حرفه‌های دامپروری و برخی صنایع وابسته به کشاورزی

اشتغال دارند (صامتی، کرمی، ۱۳۸۳). در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته نیز اشتغال روستائیان به چنین فعالیت‌هایی در غالب مواقع با فقر و محرومیت چند جانبه آنها همراه خواهد بود.

در جوامع روستایی کشورهای توسعه نیافته، فقر یکی از مسائل و معضلات مهم و اساسی به شمار می‌رود. شرایط و مقتضیات و امکانات حاکم بر روستاهای این کشورها، این مناطق را از مناطق شهری متفاوت می‌سازد. این تمایز به دلایل مختلف از جمله تفاوت زیر ساخت‌های ارتباطات، فرصت‌های شغلی، نابرابری‌ها و دسترسی به خدمات مختلف به وجود آمده است. به طوری که جمعیت فقرای روستایی در سال‌های ۱۹۸۷-۱۹۸۰ بر اساس گزارش سازمان جهانی خوارو بار کشاورزی (FAO) از ۷۸۳ میلیون نفر به ۸۰۸ میلیون نفر افزایش پیدا کرد که بخش وسیعی از این افراد در آسیا به سر می‌بردند. سازمان بهره‌وری آسیا (APO) نیز در سال ۱۹۹۰ اعلام کرد که قریب ۵۰ درصد جمعیت روستایی آسیا در فقر زندگی می‌کنند (فن و همکاران، ۲۰۰۲).

امروزه پس از گذشت پنجاه سال از موج عظیم استعمارزدایی، فقر حاد و فراگیر روستائیان هنوز هم یکی از مهم‌ترین چشم‌اندازهای اجتماعی و اقتصادی کشورهای در حال توسعه است، این در حالی است که کاهش فقر به طور رسمی در برنامه‌های توسعه کشورهای جهان سوم از برنامه‌های اولویت‌دار بوده است (داو، ۲۰۰۹).

در فرایند فقر زدایی، با توجه به اشتغال بخش عظیمی از جمعیت روستایی، توجه به بخش کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بدیهی است که ایجاد تحول اساسی در افزایش پایدار محصولات تولید شده در روستاها از جمله محصولات کشاورزی و دامی، محصولات صنعتی کارگاه‌های روستایی و صنایع دستی و محلی مستلزم وجود و بهبود زیرساخت‌هایی از قبیل راه‌ها، تأسیسات آبیاری و آبخیزداری، برق و ... است. در کنار اقدامات مذکور، سرمایه‌گذاری در تحقیق و ترویج کشاورزی برای کاهش فقر روستایی باید مورد توجه جدی قرار بگیرد. ولی از آن جا که سهم بودجه تحقیقات و ترویج کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه، پایین است، نیازمند اتخاذ سیاست‌های کارآمدتری است. با این وجود، افزایش سهم بودجه تحقیقات کشاورزی و نیز تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تحقیقاتی می‌تواند موجب افزایش بهره‌وری نهاده‌های کشاورزی و کاهش فقر روستایی گردد (ترکمانی، جمالی مقدم، ۱۳۸۴).

از نظر تئوریک، میزان فقر در هر جامعه تحت تاثیر عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی تعیین می‌شود. رشد اقتصادی و الگوی توزیع درآمد به عنوان دو پارامتر اصلی تاثیرگذار بر میزان فقر شناخته شده‌اند. بنابراین هر عاملی که بتواند بر رشد اقتصادی و الگوی توزیع درآمد در جامعه اثرگذار باشد به طور غیر مستقیم می‌تواند فقر را نیز تحت تاثیر قرار دهد. سرمایه‌گذاری (خصوصی یا دولتی، داخلی یا خارجی)، یکی از این متغیرهای مهم و مؤثر به حساب می‌آید.

سرمایه‌گذاری‌های دولتی در امور زیربنایی مخصوصاً در روستاها به دو دلیل ضروری به نظر می‌رسد: اول به دلیل آن که پتانسیل فراوانی در راستای بهره‌وری و اشتغال روستایی ایجاد می‌کند و در نتیجه به میزان زیادی رشد کل اقتصاد را در بیشتر کشورهای در حال توسعه تسریع می‌کند و دوم آن که اکثر فقرا در مناطق روستایی این کشورها زندگی می‌کنند (فن و همکاران، ۲۰۰۰). سرمایه‌گذاری به سه شکل انجام می‌گیرد:

۱- **سرمایه‌گذاری زیربنایی:** مانند سرمایه‌گذاری در ایجاد راه‌ها، آب، برق، بهداشت،

ارتباطات، بنادر و ...

۲- **سرمایه‌گذاری مولد:** مانند سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و ابزارها و کارخانجات.

۳- **سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی:** مانند سرمایه‌گذاری در آموزش و تحقیق و

توسعه (R&D).

اهمیت سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه در راستای افزایش کیفی عوامل روستایی به سطوح بالای تولید و بالاخره توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی است. بخش کشاورزی نیز نه تنها از این مقوله مستثنی نیست، بلکه این بخش در مقایسه با سایر بخش‌ها از بازده بالایی برخوردار است. به اعتقاد کارشناسان خواروبار کشاورزی ملل متحد (فائو) کشور ایران در دوران پس از انقلاب اسلامی به دلیل سرمایه‌گذاری در آموزش و تحقیقات کشاورزی توانسته است که حجم تولید محصولات کشاورزی را با رشد ۱۹۲ درصدی همراه سازد. این امر نه تنها در کاهش فقر، گرسنگی و سوء تغذیه تأثیر به‌سزایی داشته است، بلکه باعث خودکفایی در تولید برخی محصولات کشاورزی استراتژیک و افزایش امنیت غذایی در کشور نیز شده است (صامتی و کرمی، ۱۳۸۳).

بر اساس گزارش توسعه انسانی (۲۰۰۳) در آغاز هزاره سوم بیش از ۱/۲ میلیارد نفر در جهان درآمدی کمتر از یک دلار در روز و ۲/۸ میلیارد نفر در جهان درآمدی کمتر از ۲ دلار در روز دارند. اقدامات فقرزدایی دهه ۱۹۹۰ نسبت افرادی که با یک دلار در روز زندگی می‌کنند، را از حدود ۳۰

درصد در سال ۱۹۹۰ به ۲۳ درصد در سال ۱۹۹۹ کاهش داد به طوری که در فاصله سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۹۰ تعداد فقیران چین ۱۵ درصد، آسیای شرقی و اقیانوس آرام ۱۵ درصد، زیر صحرای آفریقا ۲/۷ درصد، حوزه اقیانوس آرام به استثنای چین ۱۳/۶ درصد، جنوب آسیا ۸/۴ درصد کاهش یافته است. در ایران نیز برای مبارزه با فقر برنامه‌های توسعه، طرح ساماندهی اقتصادی و لایحه فقرزدایی تهیه شده است؛ ولی این کوشش‌ها نهایتاً به اقدامی اساسی و مؤثر منجر نگردیده است (مالکی، ۱۳۸۵).

در ایران نیز، هرچند آمار و اطلاعات دقیق برای برآورد میزان یا حجم فقر روستایی وجود ندارد، اما بررسی‌های پراکنده مؤید گسترده بودن فقر روستایی در کشور است. گزارش توسعه انسانی برنامه عمرانی در سال ۱۹۹۵ نشان دهنده وجود ۷/۸ میلیون نفر فقیر روستایی در ایران بوده که حدود ۳۱ درصد جامعه روستایی را تشکیل داده است. مناطق روستایی و سیاست‌های فقر زدایی در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی همواره مورد توجه دولت و برنامه‌ریزان بوده است. دولت در برنامه‌های ۵ سال اول و دوم، برای مبارزه با فقر به آموزش تخصصی نیروی کار روستایی، اجرای برنامه تنظیم خانواده، تدوین معیارهای قابل قبول اقتصادی- اجتماعی برای زندگی خانوار روستایی توجه کرده است.

اما به نظر می‌رسد که خدمات تولیدی، زیرساخت‌ها، عرضه خدمات بازاریابی و تجارتي دیگر فعالیت‌های انجام گرفته در جوامع روستایی عمدتاً در خدمت گروه‌های درآمدی متوسط بوده است. همچنین یارانه‌های دولتی نیز عمدتاً مناطق شهری را تحت پوشش قرار داده‌اند. در مجموع تاکنون روستاهای ایران، بیشتر به عنوان منبع تولید مواد مورد نیاز شهری و به ویژه کالاهای خوراکی تلقی شده‌اند؛ در حالی که خود از منابع ملی کمتر بهره‌مند گشته‌اند. این امر پیامدهای نامطلوبی در برداشته است که همراه با اثرات حوادث طبیعی نظیر کم‌آبی و خشکسالی و نیز جاذبه‌های شهری منجر به تخلیه تدریجی روستاها و در نتیجه فقر و توسعه نیافتگی آنها شده است. علاوه بر این، پایین بودن سطح بهره‌وری و نیز مولد نبودن برخی از مشاغل از جمله عوامل مهم بروز فقر بیشتر در مناطق روستایی ایران بوده است و بر این اساس، ارتقاء بهره‌وری گروه‌های کم درآمد و افزایش ضریب بازدهی برخی از مشاغل می‌تواند به عنوان یک استراتژی مهم در امر فقرزدایی محسوب گردد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۷۹).

یکی از عوامل مؤثر بر فقر روستایی، رشد اقتصادی بخش کشاورزی می باشد. رشد اقتصادی بخش کشاورزی نیز خود متأثر از عوامل متعددی از جمله تحقیقات و آموزش می باشد. این امر بررسی آثار هزینه‌های تحقیقات انجام شده در بخش کشاورزی بر میزان فقر روستایی در طی سالیان گذشته را برای بازنگری و اصلاح سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط ضروری ساخته است. تحقیق حاضر می‌تواند به بخشی از پرسش‌های موجود در این زمینه کمک نماید.

۱-۳-اهداف تحقیق

۱. بررسی عوامل مؤثر بر فقر روستایی.
۲. بررسی عوامل مؤثر بر قیمت خوراکی‌ها.
۳. بررسی عوامل مؤثر بر تولید محصولات باغی و زراعی و دامی با تأکید بر هزینه تحقیقات بخش کشاورزی.
۴. ارائه پیشنهادات سیاستی اجرایی در راستای فقرزدایی در مناطق روستایی.

۱-۴- فرضیه های تحقیق

فرضیه هایی که در این مطالعه آزمون شده است عبارتند از:

۱. هزینه تحقیقات بخش کشاورزی اثر مثبتی بر ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی دارد.
۲. افزایش ارزش افزوده زراعی و باغی و دامی، قیمت خوراکی‌ها را کاهش خواهد داد.
۳. کاهش قیمت خوراکی‌ها فقر روستایی را کاهش می‌دهد.
۴. افزایش هزینه تحقیقات بخش کشاورزی باعث کاهش فقر روستایی می‌شود.